

Környezetbarát technológiák a vegyiparban

Simándi Béla
BME Vegyipari Műveletek Tanszék
simandi@mail.bme.hu

Tematika

Műveletek vákuumban:

- Szublimáció
- Fagyasztva szárítás (jégszublimáció)
- Vákuumbepárlás
- Rövidutas desztilláció
- Molekuláris desztilláció

2

Tematika

Műveletek nyomás alatt:

- Rektifikálás
- Élelmiszerek tartósítása

Műveletek szuperkritikus oldószerben:

- Extrakció
- Kémiai és biokémiai reakciók
- Kristályosítás
- Egyéb műveletek

Esettanulmányok

3

Anyagátadási műveletek

Elválasztás:

- Energiaközléssel (vagy elvonással)
- Segédanyag (oldószer, adszorbens, módosító stb.) hozzáadása

4

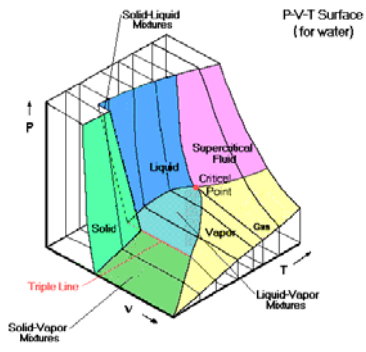
Környezetbarát megközelítés

- Elkerülni a segédanyagok használatát
- Veszélyes, mérgező anyagok lecserélése
- Hulladék minimalizálása
- Energiafelhasználás csökkentése
- Hatásfok növelése

5

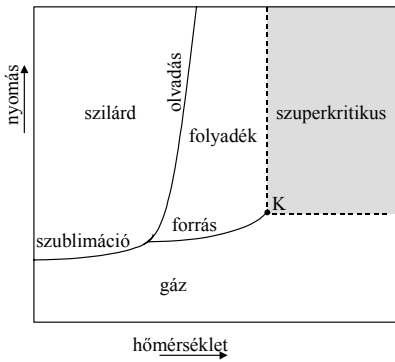
Szublimáció

- Alternatív tisztító eljárás
- Előnyök:
 - Közvetlen elválasztás (nincs adalék)
 - Alacsony hőmérséklet
 - Nincs folyadék fázis
 - A kristályforma és méret szabályozható

Szublimáció

7

Liofilizáció

8

Műveleti korlátok

Hátrányok:

➤ $T_{\max} = 350 \text{ °C}$

➤ $p_{\min} = 5\text{-}100 \text{ mbar}$

➤ nem szelektív elválasztás ($p_i \approx 0,01 p_s$)

Szublimáció

9

Ipari példák

- szalicilsav
- benzoésav
- antrakinon
- naftalin
- pirogallol
- ammonium-klorid
- fémorganikus-vegyületek (komplexek)

Szublimáció

10

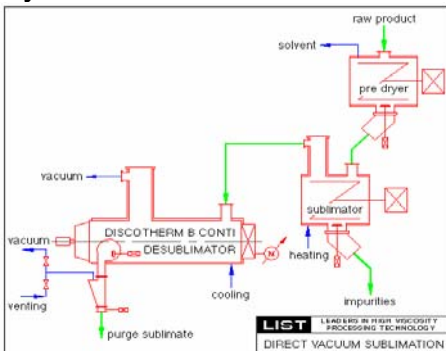
A szublimációs nyomás előállítása

- Vákuum- szublimáció
- Szublimáció inert közegben (parciális nyomás)

Szublimáció

11

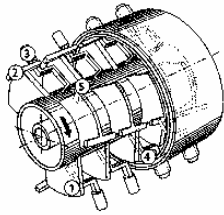
Folyamatos vákuum- szublimáció

Szublimáció

12

Discotherm B szublimátor

$V_{\text{töltet}}=60-80\%$

$n= 10-30 \text{ l/min}$

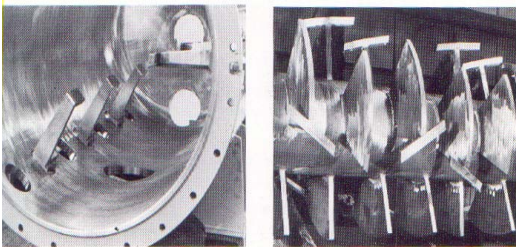
$t_{\text{tart}}=0.5-3 \text{ h}$

Fajlagos kapacitás:
szublimátor: 5-20 kg/ m²h
deszublimátor: 10-40 kg/ m²h

Szublimáció

13

Keverő szerkezet

Szublimáció

14

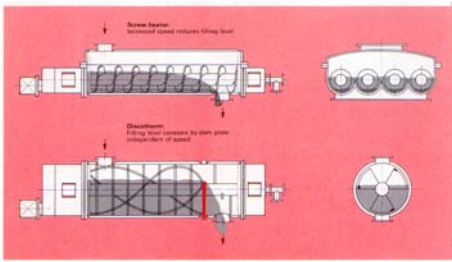
Inert közeges szublimáció

- Atmoszférikus nyomáson üzemel
- Szakasos vagy folyamatos is lehetséges
- Termék parciális nyomása 1-10% → nagy mennyiségű inert gáz szükséges
- Sok a hozzáadott és elvont hő
- Nagy a készülék- térfogat
- A falon keresztüli hőátadás nagyon rossz
- A regenerált inert gázt hőcserélőben melegítik fel
- Rossz gáz- szilárd anyag hőátadás
- Apró tűkristályok keletkeznek

Szublimáció

15

Inert közeges szublimáció

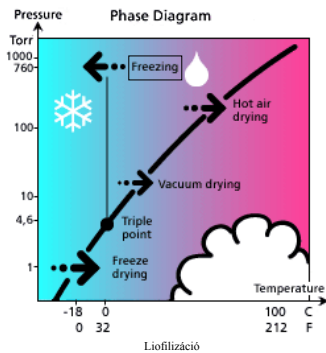
Szublimáció

Liofilizálás v. jégszublimáció

- Altman, 1890
- II.világháború alatt fejlesztették ki
- Műveleti lépések
 - Fagyasztás
 - Elsődleges szárítás (szublimáció)
 - Másodlagos szárítás (deszorpció)

Liofilizáció

Liofilizálás v. jégszublimáció

Liofilizáció

Fagyasztás

- Lassú fagyasztva szárítás roncsolja az anyagot \longrightarrow gyorsan nagy ΔT hatására kell végezni.
- Hűtés: $-40\text{ }^{\circ}\text{C}$ alkohol
 $-80\text{ }^{\circ}\text{C}$ propán
- Apró kristályok keletkeznek, konzerválódik a harmadlagos szerkezet.
- Nagy felület, vékony réteg kialakítása.

Liofilizáció

19

Önfagyasztás

- Nagy vákuumban (5-25 Pa).
- Párolog az anyag \longrightarrow felforr \longrightarrow a visszamaradó anyag lefagy.
- Összetett kristálytani szerkezet, eutektikum keletkezik.
- Eutektikus pont alá kell hűteni.

Liofilizáció

20

Elsődleges szárítás (szublimáció)

- Hőmérséklet (eutektikus olvadáspont alatt)
 $-20(-30)\text{ }^{\circ}\text{C}$
- Nyomás 5-25 Pa
- Hőközlés (víz szublimációs hő: 2840 kJ/kg)
 - hőszugárzás
 - hővezetés
 - mikrohullámú fűtés

Liofilizáció

21

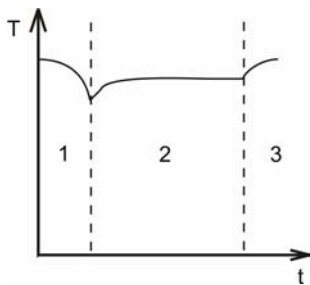
Másodlagos szárítás (deszorpció)

- Kötött víz (5-20 %)
 - fizikai adszorpció
 - kémiai adszorpció
 - szerkezeti víz (kristályvíz)
- Hőmérséklet < 50 °C
- Nyomás
- Maradék nedvesség (termék függő)
 - Kávé: 3 %
 - antibiotikumok: 0,1 %

Liofilizáció

22

A folyamat diagramon

Magyarázat:

1. Hűl, mert fagyasztjuk
zárás, vákuum alá helyezés,
fagyasztás
2. Felmelegítés (állandó
szublimáció)
3. Csökkenő szublimáció, szabad
nedvesség elfogy, eléri a
végsőnedvesség tartalmat. (1-
5%)

Liofilizáció

23

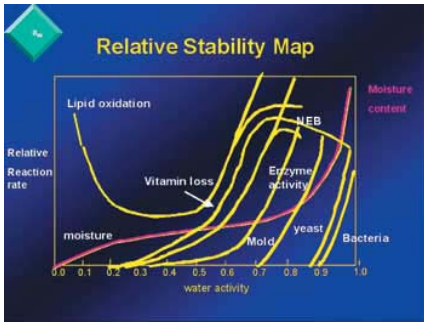
Pára kifagyasztása

- Nagy térfogat (Vízgőz: 1 Pa 98110 m³/kg)
- Kifagyasztás
 - hőmérséklet: -50 °C
 - nyomás: 4 Pa
- Jégkamrák (párhuzamosan kötve)
- Kiolvasztás
 - meleg víz
 - vízgőz

Liofilizáció

24

Vízaktivitás hatása

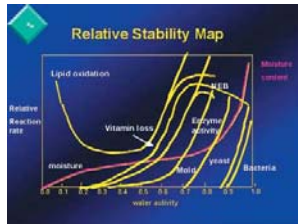

Liofilizáció

25

Miért jó? I.

- Sterilizálás
- 0.7 alatt már alig nőnek a mikrobák, 0.6 alatt már abszolút nem nőnek.
- Enzimaktivitás csökken a vízaktivitással.
- Maillard, és más barnulási reakciók vizet igényelnek.
- Oxidatív reakcióknak kedvez a vízmentes közeg.

Liofilizáció

26

Miért jó? II.

- Megmarad az eredeti íz, fehérje, vitamin.
- A termék megtartja eredeti formáját, színét, állagát.
- A rehidratáció teljes és gyors.
- Tartós termék.
- Nincs szükség hűtve szállításra.
- Alacsony szállítási költség.
- Elhanyagolhatóan kicsi termékvesztés.
- Megbízható készülékek.

Liofilizáció

27

Hátrányok

- nagyon drága
- sok energiát igényel
- íz és állagváltozás lehetséges
- a víz eltávolítása nem 100%-os, 90-95%

Liofilizáció

28

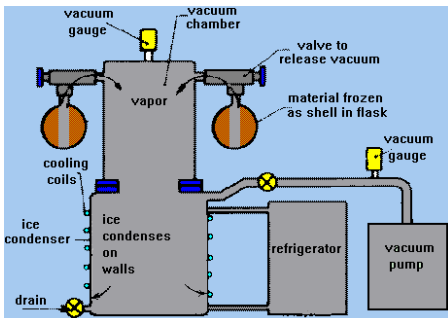
Mire használják?

- Vérkészítmények előállítása
- Szervek átmeneti tárolása
- Anyatej
- Mikroorganizmusok tárolása
- Kávé
- Gyümölcsök, húskészítmények
- Gyógynövénykivonatok

Liofilizáció

29

Laboratóriumi liofilizáló készülék

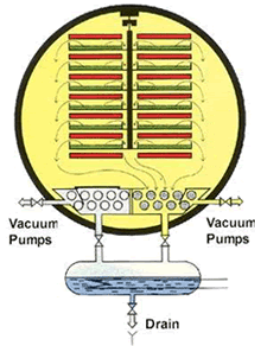

Liofilizáció

30

Liofilizáló készülékek

RAY™ 75, 100, 125, 150

Liofilizáció

Kapacitás

	Ray™ 75	Ray™ 100	Ray™ 125	Ray™ 150
Effektív tálca felület (m ²)	68	91	114	136
Névleges szublimációs kapacitás (kg víz/24 óra)	160	200	250	300
Töltő (Input) kapacitás (kg/24 óra)	1780	2375	2965	3560
Termék (output) kapacitás (kg/24 óra)	275	370	460	550

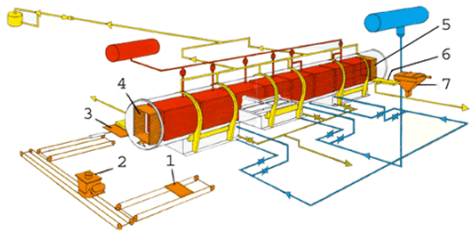
Liofilizáció

Liofilizáló készülékek

Liofilizáció

Liofilizáló készülékek

1. Aluminum tray	4. Inlet elevator	7. Emptying station
2. Filling station	5. Exit elevator	Continuous Radiation Freeze Drying Plant
3. Inlet airlock	6. Exit airlock	

Liofilizáció

34

Liofilizáló készülékek

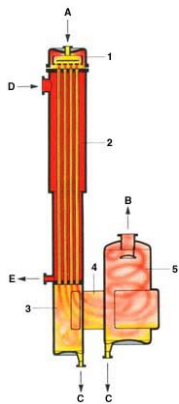

Vákuumbepárlás

- Vákuumban alacsonyabb a hőmérséklet.
- A hőre érzékeny anyagok nem károsodnak.
- Kisebb lehet a fűtőgáz nyomása.
- Kisebb a hőveszteség a környezet felé.

Vákuum bepárlás

36

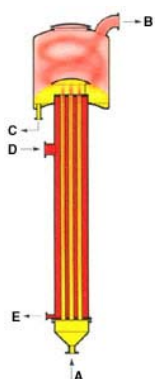

Esőfilmes bepárló

- A: Betáplálás
 - B: Pára
 - C: Bepárolt oldat
 - D: Fűtőgőz
 - E: Kondenzátum
- 1: Fej
 - 2: Csökőteges hőcserélő
 - 3: Tömény oldat leválasztó, alsó része
 - 5: Pára-folyadék elválasztó

Vákuum bepárlás

37

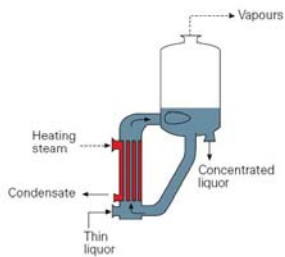
Kúszófilmes bepárló

- A: Betáplálás
- B: Pára
- C: Bepárolt oldat
- D: Fűtőgőz
- E: Kondenzátum

Vákuum bepárlás

38

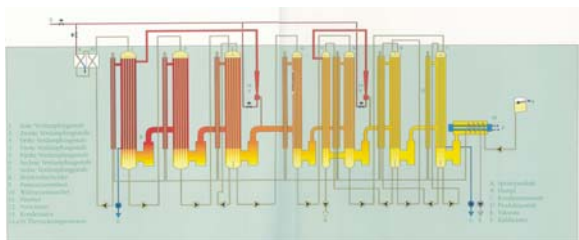
Természetes keringésű külső fűtőkamrás bepárló

Vákuum bepárlás

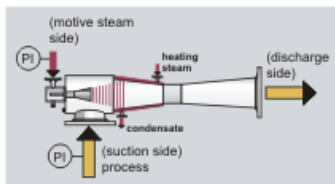
39

Bepárló-rendszer az étolajgyártásban

Vákuum bepárlás

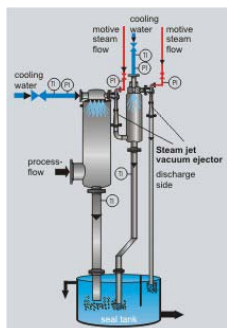
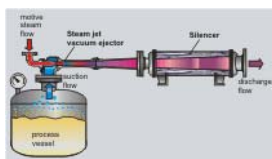
Gőzsugár-szivattyú

Steam jet vacuum ejector

Vákuum bepárlás

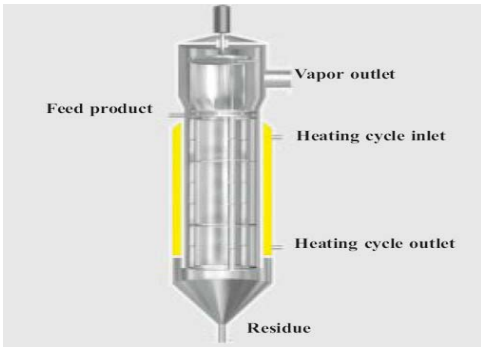
Gőzsugár-szivattyú

Steam jet vacuum pump

Vákuum bepárlás

Kavarós filmbepárló

Vákuum bepárlás

43

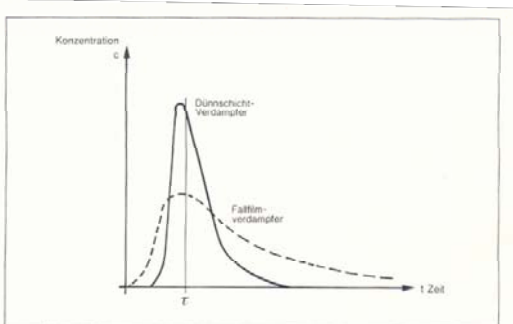
Kavarós filmbepárló (Luwa)

Vákuum bepárlás

44

Tartózkodási-idej eloszlás

Vákuum bepárlás

45

Kavarós filmbepárló (Sambay)

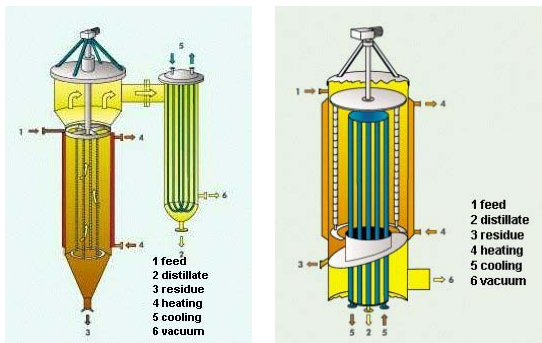
Vákuum bepárlás

Rövidutas desztilláció

- Bepárlás: $P_{\min} = 100 - 200 \text{ Pa}$
- Változtatás: belső kondenzátor
- Rövidutas desztilláció: $P = 0,1 - 100 \text{ Pa}$

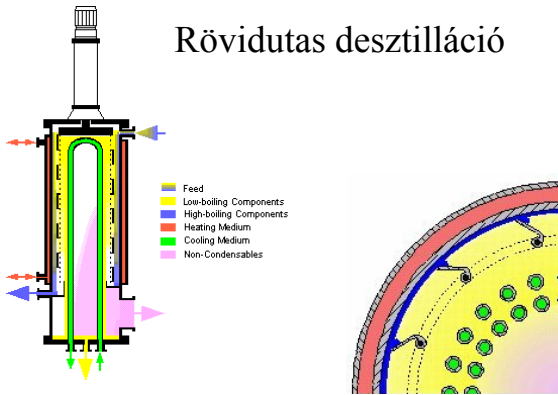
Rövidutas desztilláció

Rövidutas desztilláció

Rövidutas desztilláció

Rövidutas desztilláció

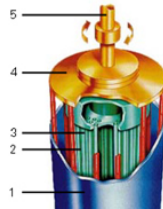
Rövidutas desztilláció

49

Rövidutas desztilláció

1. Evaporation surface
2. Roller-wiper system
3. Internal condenser
4. Product distributor plate
5. Rotation leadthrough

Rövidutas desztilláció

50

Rövidutas desztilláció előnyei

- egységes film
- horizontális keverés
- kis filmvastagság (0,05-0,5 mm) → kis hold-up
- öntisztító
- kicsi a mechanikai kopás

Rövidutas desztilláció

51

Jellemző adatok

- elpárologtató felület: 0,3-50 m²
- becsült kapacitás: 30-5000 kg/h
- max. fajlagos kapacitás: 300 kg/m²h
- a készülék ára: 50000 EUR/ m²

Rövidutas desztilláció

52

Rövidutas desztilláció alkalmazása 1.

Gyógyszeriparban:

- savkloridok
- aminosav észterek
- glükóz származékok
- indolok
- szintetikus és természetes vitaminok
- terpén-észterek

Vegyiparban:

- alkoholok
- glikol-észterek
- növényvédő-szerek

Műanyagipar:

- szilikon olajok
- epoxigyanták
- izocianátok
- műanyag stabilizálók

Rövidutas desztilláció

53

Rövidutas desztilláció alkalmazása 2.

Élelmiszeripar:

- zsírsavak és származékai
- halolajok
- tokoferolok
- vaj
- paprikaolaj (oldószer-mentesítés)

Kozmetika ipar:

- gyapjúzsír tisztítás (lanolin)
- alga, moszat kivonat tisztítása

Rövidutas desztilláció

54

Molekuláris desztilláció

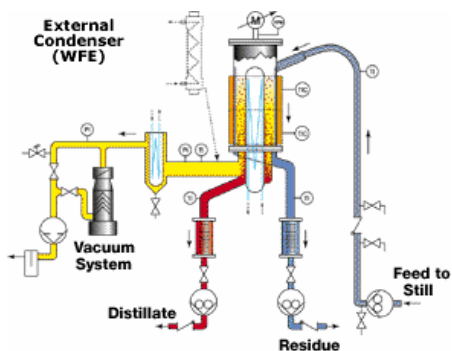
Brönsted és Hevesi (1924): Hg izotópok dúsítása

Burch (1928): ásványolajak elválasztása

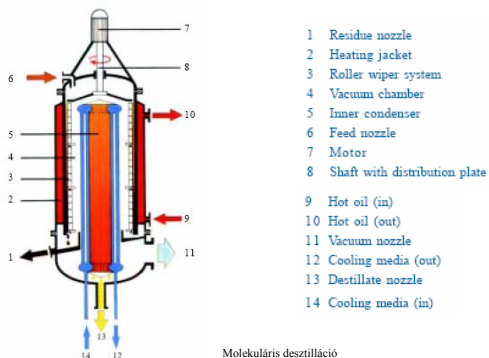
Alapelv:

- a desztillálandó anyagot nem forraljuk, hanem párologtatjuk
- a pároló felület és a kondenzáló felület között a molekulák nem ütköznek egymással ($p=10^{-1}-10^{-3}$ Pa)

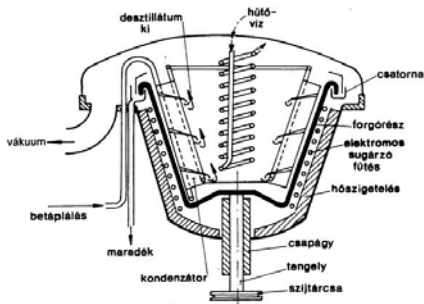
A molekuláris desztilláció készüléke

A molekuláris desztilláció készüléke 2

Centrifugális rendszerű molekuláris desztilláló készülék

Molekuláris desztilláció

Az elpárolgás áramsűrűsége

$$\dot{n}_i = A \cdot K \cdot p_i \cdot \sqrt{\frac{1}{2\pi \cdot M_i \cdot R \cdot T}}$$

\dot{n}_i = i. anyag molárama (mol/s)

A = felület (m²)

K = arányossági tényező (-)

p_i = i. anyag parciális nyomása (Pa)

M = i. anyag molekulatömege (g/mol)

R = Regnault állandó (8,314 J/molK)

T = hőmérséklet (K)

Molekuláris desztilláció

Molekuláris desztilláció alkalmazása

Étolaj feldolgozás

- zsírsavak elválasztása
- monogliceridek kinyerése
- vitaminok dúsítása
- színezékek elválasztása

Vákuumtechnika:

- vákuum olaj (ásványi- és szilikonolaj), vákuum zsír

Műanyagiparban:

- műanyaglágyítók (ftálsav-észterek)

Molekuláris desztilláció

A bepárló és a desztilláló készülékek összehasonlítása

Művelet	Nyomás, P [Pa]	Tartózkodási idő, t [s]	$P \cdot \bar{t}$
<i>Szakaszos deszt. (atmoszférikus)</i>	10^5	4000	$4 \cdot 10^8$
<i>Szakaszos deszt. (vákuum)</i>	$2,5 \cdot 10^3$	3000	$7,5 \cdot 10^6$
<i>Filmbepárló</i>	$2,5 \cdot 10^2$	25	$6,3 \cdot 10^3$
<i>Rövidutas deszt.</i>	0,1	10	1
<i>Molekuláris deszt.</i>	10^{-2}	1	10^{-2}

61

Rektifikálás megnövelt nyomáson

- Illékony komponensek elválasztása
- Azeotrop elegyek elválasztása

Rektifikálás megnövelt nyomáson

62

Könnyű szénhidrogének (C_1-C_4) elválasztása

Komponens	$Pr = \frac{P}{P_c}$
metán	$\sim 0,7$
etán, etilén	0,4-0,55
propán, propilén	0,35-0,50

Rektifikálás megnövelt nyomáson

63

Monomerek tisztítása

	nyomás (bar)	kondenzátor hőmérséklet (°C)
etilén	4-6	-68
	20	-29
propilén	4-6	-12
	16	10

Rektifikálás megnövelt nyomáson

64

Azeotrop összetétel megváltoztatása

➤ Az összetétel gyakran változik a nyomással
aceton – metanol:

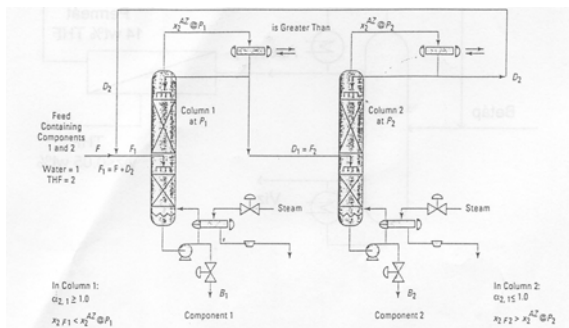
0,26 bar < azeotrop tartomány < 21 bar

➤ Elkerülhető harmadik komponens hozzáadása

Rektifikálás megnövelt nyomáson

65

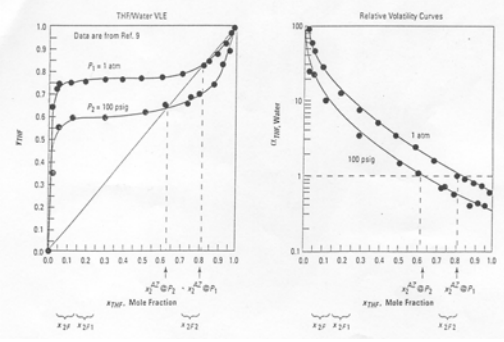
Kétnyomásos rektifikálás

Rektifikálás megnövelt nyomáson

66

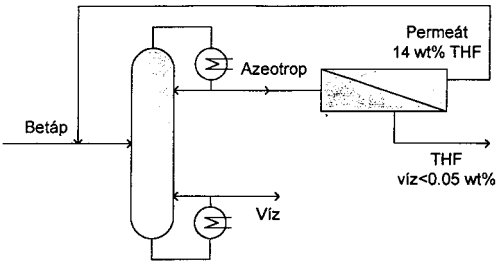
Tetrahydrofuran (THF) - víz

Rektifikálás megnövelt nyomáson

67

THF - víz elválasztás (membránszeparáció)

Rektifikálás megnövelt nyomáson

68

Ipari példák

- THF – víz
- acetonitril – víz
- metanol – metil-etil keton (MEK)
- aceton – metanol

Rektifikálás megnövelt nyomáson

69

További lehetőségek

- etanol – etil-acetát
- benzol – n-propanol
- benzol – izopropanol
- etanol – 1,4-dioxán
- metanol – metil-acetát
- MEK – ciklohexán
- metanol - diklórmétán

Rektifikálás megnövelt nyomáson

70

Fizikai-kémiai paraméterek változása a nyomással

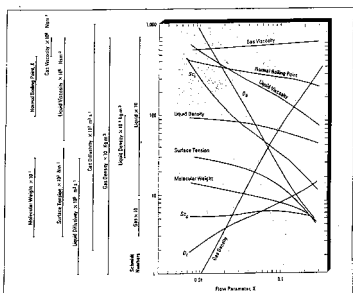

Figure 2. Physical properties vs. flow parameters

Rektifikálás megnövelt nyomáson

71

$$X = \frac{L}{G} \sqrt{\frac{\rho_G}{\rho_L}}$$

A nyomás megválasztás szempontjai 1.:

- P → növelés, $T_{fp} \rightarrow$ növekszik
 - T → növelése üst → hátrányos
 - kondenzátor → előnyös

- P → növelés
 - $\alpha_{21} = \frac{y_2/x_2}{y_1/x_1} \rightarrow$ csökken
 - R és/vagy N növelése szükséges

- P → növelés $\eta_{tányér} \rightarrow$ nő
 - $\eta_{tányér}$ (1 bar) ~ 60-75 %
 - $\eta_{tányér}$ (1 bar(p)) ~ 90-100%

Rektifikálás megnövelt nyomáson

72

A nyomás megválasztás szempontjai 2.:

- $P \rightarrow$ növelés $v_{\max} \sim p^{1/2}$
 - nő egy adott átmérőjű oszlop kapacitása
- $P \rightarrow$ növelés $S_{\text{fal}} \sim p^{0,75}$
 - a nyomásálló berendezés drága

Rektifikálás megnövelt nyomáson

73

Élelmiszerek kezelése, tartósítása

- Legelterjedtebb ma a hőkezelés
- Egyéb módszerek:
 - RTG
 - UV
 - Gázok
 - Nagy nyomással

Tartósítás

74

Tartósítás nagy nyomással

- 1899 Hite
- Tej 1000 bar alá helyezik, és az így nyert tej tovább eltartható, mint a kezeletlen
- $T < 40\text{ }^{\circ}\text{C}$, p magas; a kovalens kötések nem bomlanak, de a másodlagos kötések igen
- Disszociációs együttható is változik
- Mikróbák elpusztulnak, enzimek inaktíválódnak
- P , T , t együttesen befolyásolja a sterilitást.
- Általában több ciklust kell alkalmazni.

Tartósítás

75

Fehérjék változása

- Tej: 1000 bar, a kazein micellákat képez, β -laktoglobulin le kell botani
- Gyümölcs: pektinészteráz inaktiválódik
 - Poliszacharidok:
 - » cellulóz, agar: szől-gél átmenet hőmérséklete csökken.
 - » Sokkal stabilabb és emészthetőbb gél állítható elő.
 - Lipidek: tejszín és kakaó kristályelőállítás
 - 0,2 °C olvadáspont növekedés/MPa
 - Aromaanyagok, vitaminok: kis molekulák nem sérülnek
 - » C-vitamin veszteség 5%

Tartósítás

76

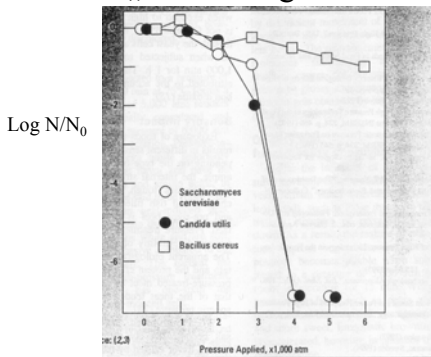
Aromaanyagok

Művelet	Metil-kavikol veszteség (%)	Linalool veszteség (%)
Szárítás	3-5	12-15
Fagyasztás	35-38	35-40
Hőkezelés	20-22	3-5
Nagynyomású kezelés	83-85	83-85

Tartósítás

77

„Barobiológia”

Tartósítás

78

Adiabaticus kompresszió

Anyag	Kezdeti hőfok °C	Változás °C/100 MPa
Víz	20	2,8
Víz	60	3,8
Víz	80	4,4
Csirkehús	20	2,9
Sajt	20	3,4
Tejszín	20	8,5

Tartósidás

79

Szakaszos készülék

High-pressure autoclave
Volume: 1m³ Working pressure: 330 bar Working temperature: 400°C

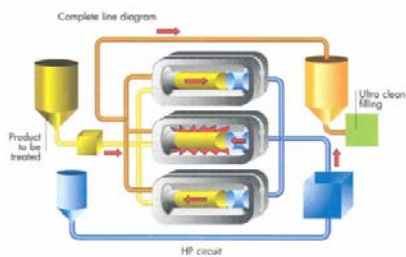

Test autoclave for the simulation of deep-drilling tests in actual pressure conditions. Working pressure: 1000 bar

Tartósidás

80

Folytonos sterilizáló készülék

Tartósidás

81

Víz

Víz	p (bar)	ΔV (%)
	1000	4
	2000	7
	4000	11,5
	6000	15

Tartóssítás

82

Nyomás-méret

V tartály (l)	P (bar)
100-500	9000
700-1250	4000
9400	1960

Tartóssítás

83
